

Transformation of Anthropological Dimensions of Japanese Culture under the Influence of Zen Buddhism in the Kamakura, Muromachi and Momoyama Eras

UDC: 130.2

DOI: 10.15421/172230

Meleschuk AnatoliiPh.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-7777-1714>, meleschuk@ukr.net

Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine, Dnipro)

Abstract

The relevance of the investigation of the anthropology of Japanese culture is justified by the crisis of the Western strategy of creating interaction between man and nature. Technological progress, combined with the predominance of the utilitarian, pragmatic intentions of the Western anthropological model of culture, has led to the spread of consumer attitudes towards nature. Consumption has become a criterion of self-realization. The way out of the crisis may be to use the experience of Japanese culture, which has managed to create a harmonious model of interaction between man and nature. Our hypothesis is that this happened due to the influence of Zen Buddhism on the anthropology of Japanese culture.

The aim of the work is to explore the changes in the anthropology of Japanese culture during the era of Kamakura, Muromachi and Edo, and the changes in aesthetic principles and moral values in the concept of a perfect person.

Results. Based on the classical studies of D. Suzuki, A. Watts and modern scientists, the dynamics of the spread of ideas and values of Zen Buddhism in Japanese culture in the era of Kamakura, Muromachi and Momoyama is analyzed. It was found that changes in the anthropology of Japanese culture began due to the overcoming of the dualism of good and evil, as well as a new technique of action in martial arts. This led to the overcoming of the opposition of the subject and the object, the focus on the harmonization of man and nature. It is shown that changes in the ethics and technique of performing the anthropological model of Japanese culture of the Kamakura era have turned into aesthetic, formal changes. Their expression was the principles of *sabi* (the desire for simplicity and naturalness), *wabi* (conciseness, asceticism and restraint) and *yugen* (hiddenness and introspection).

Conclusions. Thus, in the eras of Muromachi and Momoyama, the influence of Zen Buddhism extends beyond the martial arts and ideology of the samurai (Bushido). The carriers of the new aesthetics were Zen Buddhist monks, as the personification of the ideal of the individual. The key features of an ideal personality are simplicity of life, naturalness, modesty, conciseness in actions and expressions, solitude, self-knowledge and painstaking self-improvement in the chosen craft.

Keywords: *sabi*, *wabi*, *yugen*, *rinzai*, *soto*, *wu-wei*, *sumie*, *hokku*, *cha-no-yu*, *samadhi*, values, ethics, aesthetics, art

Citation: Meleschuk, A. (2022). Transformation of Anthropological Dimensions of Japanese Culture under the Influence of Zen Buddhism in the Kamakura, Muromachi and Momoyama Eras. *Grani*, 25(3), 11-15. <https://doi.org/10.15421/172230>

Трансформація антропологічних вимірів культури Японії під впливом дзен-буддизму в епохи Камакура, Муроматі і Мамоєма

Мелешук Анатолій

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)

Анотація

Актуальність звернення до антропології японської культури пояснюється кризою західної моделі побудови стратегії співіснування людини і природи. Технічний прогрес у поєднанні з переважанням утилітарних, прагматичних інтенцій західної антропологічної моделі призвели до популяризації стратегії споживання як мірила самореалізації. Виходом з цієї кризи може бути залучення досвіду японської культури, в рамках якої вдалося вибудувати гармонічну модель співіснування людини і природи. Наша гіпотеза полягає в тому, що це стало можливим завдяки трансформаціям антропологічних вимірів японської культури під впливом дзен-буддизму.

Метою дослідження є формування антропології японської культури протягом епох Камакура, Муроматі і Едо, зміни естетичних принципів і морально-етичних цінностей, що втілилися у образі досконалої особистості.

Результати. На основі класичних робіт Д. Судзукі, А. Уотса і сучасних досліджень, було проаналізовано динаміку проникнення концептів і цінностей дзен-буддизму у японську культуру протягом епох Камакура, Муроматі і Мамоєма. Встановлено, що зміни у антропології японської культури почалися через переосмислення дуалізму добра і зла і техніки виконання у воїнських мистецтвах, що призвело до подолання опозиції суб'єкта і об'єкта, спрямованості на гармонізацію людини і світу. Показано, що зміни морально-етичних і діяльнісних аспектів антропологічної моделі японської культури епохи Камакура, перейшли в естетичні, формальні трансформації. Їх вираженням стали принципи сабі (прагнення до простоти і природності), вабі (лаконічність, аскетизм і стриманість) і юген (прихованість і самозаглибленість).

Висновки. Таким чином, в епохи Муроматі і Мамоєма вплив дзен-буддизму шириться далі воїнських мистецтв і ідеології самураїв (бушідо), носіями нової естетики стали дзен-буддистські монахи, як уособлення ідеалу особистості. Ключовими рисами ідеальної особистості стають простота побуту, природність, скромність, лаконічність в діях і висловлюваннях, самотність, відлюдність, самопізнання і кропітке самовдосконалення у обраному ремеслі.

Ключові слова: сабі, вабі, юген, Рінзай, Сото, у-вей, суміє, хоку, ча-но-ю, самадхі, цінності, етика, естетика, мистецтво

Цитування: Мелешук А. Трансформація антропологічних вимірів культури Японії під впливом дзен-буддизму в епохи Камакура, Муроматі і Мамоєма. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2022. Том 25. №3. С. 11 - 15. <https://doi.org/10.15421/172230>

Стаття надійшла / Article arrived: 11.05.2022

Схвалено до друку / Accepted: 30.06.2022

Вступ

Актуальність дослідження антропології японської культури обґрунтована кризовими явищами в культурах сучасних західних суспільств, зокрема і українському. Перш за все звертає на себе увагу проблема раціонального споживання ресурсів, бережливого ставлення до природного середовища. Десятиліття споживацького відношення до природи, нерозумне використання ресурсів планети вже зіштовхнуло людство з катастрофічним забрудненням екосистем, зменшенням біологічного різноманіття, загрозою згубних змін клімату і численними похідними лихами. На перший погляд може здатися, що антропологія японської культури не має відношення до цих явищ. Але наша гіпотеза полягає в кореляції між цінностями, які закладені в антропології певної культури і відношенням особистості і суспільства до буття у світі, зокрема до користування природними ресурсами. Система цінностей в культурах західних суспільств містить значну частку утилітаризму і прагматизму, в результаті чого формується антропологічний образ особистості-споживача, мірилом успіху і щастя якої стає об'єм спожитого. На противагу цьому, японська культура сформувала відмінну антропологічну модель, де особистість відповідально ставиться до природи, задовольняється малим, шанобливо відноситься до кожної дріб'язкової частинки оточуючого її світу. Японія стала сучасним символом гармонії технічно розвиненої цивілізації і природи. Дослідження і рецепція японського антропологічного культурного досвіду може бути корисною для подолання зазначених вище проблем західних суспільств.

Метою дослідження є формування антропології японської культури протягом епох Камакура, Муроматі і Едо, зміни естетичних принципів і морально-етичних цінностей, що втілювалися у образі досконалої особистості.

Основу методології дослідження становить компаративний метод, що дає змогу простежити динаміку трансформації антропологічної моделі японської культури протягом епох Камакура і Муроматі.

Історіографія вивчення дзен-буддизму в релігієзнавчому, філософському, культурологічному розрізі нараховує значну кількість досліджень. До класичних, без опори на які не обходиться жодне сучасне звернення до проблеми, належать роботи Д. Судзукі, У. Еко, А. Уотса, Г. Дюмулена. Зазначені автори заклали основи осмислення і інтерпретації дзен-буддизму. Особливо слід відзначити фундаментальне дослідження Д. Судзукі з впливу вчення дзен-буддизму на культуру Японії (Suzuki, 2010). Але, з розвитком людства, з'являються нові інформаційні приводи, нові контексти осмислення і точки дотику феномену дзен і сучасної культури. Тому дзен продовжує звертати на себе увагу сучасних дослідників. Серед них слід відзначити дослідження С. В. Капранова, А. А. Маслова, А. В. Чебуніна. Активно осмислюється філософія і естетика дзен-буддизму зарубіжними авторами. Зокрема висловлюються ідеї про роль дзен у подолання дуалістичного мислення, властивого західній моделі культури (Соорег, 2018), осмислюється естетика принципів сабі і вабі у мистецтві (Yang, 2021). Наше дослідження буде стосуватися впливу естетики

дзен-буддизму на антропологію японської культури зазначеного історичного періоду.

Результати дослідження

Епоха Камакура (1185-1333) стала черговою точкою біфуркації в історичному бутті японського народу (McDaniel, 2016, p. 17). Найбільші зміни відбулися в системі поділу державної влади і доступу до неї вищих станів японського суспільства. Суттєво підвищилося значення воїнів-самураїв, які забезпечували панівне становище того чи іншого дому – характерного для середньовічної Японії об'єднання впливових родів довкола домінуючого феодального роду. Феодальні міжусобиці, що активізувалися ще в XI ст., закінчилися зіткненням двох наймогутніших домів – Тайра і Мінамото. Перемога у 1185 р. дома Мінамото, призвела до встановлення в Японії влади Сьоґунату – самурайського уряду на чолі з Йорітомо Мінамото. Імператора було усунуто від влади, хоча його сакральна роль як глави синтоїзму залишилася, а сьогуни вважали себе його захисниками. Так закінчилася епоха Хей'ан і почалася нова – Камакура.

Внаслідок зміни владної вертикалі, почалися соціокультурні трансформації. В епоху Хей'ан японська культура розвивалася під визначальним впливом китайської культури: її канони ширилися у мистецтві, побуті і етикеті імператорського дому і придворної знаті. Японія майже нагадувала зменшену копію Піднебесної. Але прихід до влади нової верстви – самураїв – започаткував докорінні зміни. Їх джерелом став особливий життєвий уклад і цінності войовничої верстви, яка лише сформувалася у якості соціального явища і продовжувала оформлятися як культурний феномен. На цьому шляху самураям стало необхідним знайти певну сакральну концепцію як джерело їх станових морально-етичних цінностей, естетичних ідеалів і світоглядних основ. Ним не могли стати існуючі релігійні вчення. Синтоїзм, етнічна релігія японців, був повністю пов'язаним з імператором. Буддизм традиції махаяни, який потрапив до Японії ще в 552 р. (Дюмулен, 2003, с. 48), поступово теж був підтриманий імператорами. Особливим прихильником буддизму був принц Сьотоку (574-622), а за імператора Сьому (правив 724-749) був визнаний державною релігією (Дюмулен, 2003, с. 51). До появи перших осередків чань-буддизму, в Японії впевнено існували такі школи буддизму як Кегон, Сінгон, Дзьодо, Нітірен. Всі вони були асоційовані з культурою епохи Хей'ан, культурою імператорської Японії.

Новим явищем в релігійній палітрі Японії став чань-буддизм, котрий вперше потрапив до Японії у 1191 р. завдяки монаху Ейсаю (1141-1215), котрий створив першу школу – Рінзай (кит. Лінчжи) (Маслов, 2000, с. 166). Ейсай заснував монастир в Кіото і Камакура які отримали підтримку імператора. Як показав час, ставка на імператора стала програвшою. Друга школа – Сото – була створена ченцем Догеном (1200-1253) у 1227 р. (Дюмулен, 2003, с. 62) Філософ і поет, Доген заснував великий монастир Ейхейджи, відмовившись від імператорського покровительства. Саме вчення школи Сото стало ширитися в середовищі нової верстви – самураїв.

Популярність школи Догена у середовищі воїнів пояснюється також простотою її практики по досягненню просвітлення (саторі). Сото широко застосовувала медитацію дзадзен, тоді як школа

Ейсай культивує розв'язання парадоксальних загадок – коан (Судзуки, 1993, с. 284). Практика коанів викликала багато сумнівів і заперечень навіть серед adeptів дзен-буддизму. Адепти Сото вважали коани потенційним джерелом перекручень і штучного, несправжнього саторі. Для самураїв остаточною аргументом проти практики коанів була їх складність, необхідність витратити багато часу на їх осягнення. Воїн потребував простих і зручних у його життєвих реаліях методик роботи зі свідомістю для її тренування. Медитативна практика Сото давала змогу практикувати без відриву від звичайних життєвих занять – тренування володіння зброєю, відпочинку між битвами, під час поєдинку – всюди і всякчас. До того ж Сото скептично ставилася до писемних джерел пізнання, проголошуючи хибність вербальних форм передачі істини. Самураям, багато з яких не встигали опанувати грамоту, ця теза теж імпонувала.

Таким чином, школа дзен-буддизму Догена набула популярності серед воїнів-самураїв і її цінності, антропологічні уявлення почали інтегруватися у культуру Японії епохи Камакура, трансформуючи всі попередні напрацювання імператорської доби. Саме ця, нова течія буде оцінена японцями як власна, відмінна від китайської, традиція національної культури. А чань-буддизм, виступивши ядром культурного повороту, перетвориться на унікально японський релігійно-філософський феномен, до якого прийнято застосовувати назву «дзен».

Що нового принесло вчення Догена у антропологічні виміри японської культури? По-перше – дзен не розглядає людину через призму традиційного для конфуціанства і навіть буддизму махаяни морально-етичного дуалізму. Вплив даосизму на вчення чань призвів до заміни дуалізму добра і зла концепцією світової гармонії започаткованої у Дао, що детермінує усю множину подій і виключає зло як таке. Кожен індивід, як частина світової гармонії, має свій шлях існування, визначений Дао. Слідування своєму шляху є благом, що б не вчиняв при цьому індивід. В такому розумінні моралі, воїн-самурай, що мусить позбавляти життя інших, є моральною особистістю, оскільки таким є його шлях (яп. «до»). Для інших шляхів існують свої правила, скажімо землероб має опікуватися врожаєм, доглядати за рослинами, а вбивство для нього, на відміну від самурая, вже не буде моральним. Така релятивна модель моралі стала суттєвим нововведенням у систему японської культури, а невпинне вдосконалення на обраному життєвому шляху – важливою рисою японців.

По-друге, замість універсальної моралі, дзен запропонував універсальну техніку дії, яка поступово була застосована як у мистецтві меча, стрільбі з луку, що було актуальним в епоху Камакура, так і в каліграфії, живопису суміє, поезії хоку чи просто – милуванні весняним квітом вишні, що ми спостерігатимемо у наступні епохи (Муроматі, Мамоєма). Основи цієї техніки походять з медитативної практики чань-буддизму – дзадзен. Вчення чань стверджує, що правильним станом свідомості індивіда, який долучає його до гармонії оточуючого світу, є подолання дуалізму суб'єкта і об'єкта – «я» і «не я». В цьому стані припиняється рефлексивне і абстрактне мислення. Індивід перестає

усвідомлювати себе у відірваності від загального потоку буття, припиняється осмислення подій, емоційні реакції на них. Метафорично такий стан свідомості адепти дзен називають «пустотою». Майстер дзен Такуан (1573-1645) так описував стан пустоти: «Все на світі потребує у виконанні спонтанності і не повинно виконуватися з наміром. Те, що обмірковується заздалегідь, не відповідає реальності. Немає у світі нічого такого, до чого Пустота не могла б пристосуватися – не має значення довге воно чи коротке, квадратне чи кругле. Тільки дух, пройнятий пустотністю може приборкати будь-яку перешкоду» (Уотс, 1993, с. 292). Цілісному стану свідомості властиві якості мудзо-но кокоро (дух, подібний спокійній воді) і цукі-но кокоро (дух подібний місячному сяйву) (Маслов, 2005, с. 72). Мається на увазі, що правильний стан свідомості чітко відображає реальність, подібно дзеркальній поверхні спокійної води, або місячному сяйву, що освітлює все навколо. Рефлексія, осмислення, оцінка, планування, передбачення, емоції спотворюють сприйняття подій подібно хвилям на поверхні води, або хмарах на нічному небі. В таких метафорах дзен показує мету роботи зі свідомістю індивіда, підготовки її до будь-якої діяльності.

Як наступний етап після підготовки свідомості, починається сама діяльність. Дія має виникати і реалізовуватися за принципами у-сінь і у-нань – без рефлексії і наміру, планування (Маслов, 2000, с. 102). Аналогом цих понять є даоський принцип у-вей – недіяння, або невимушена, природня дія. Як писав Доген: «дрова не перетворюються на попіл – це означає, що у них немає наміру стати попелом до того, як вони вже стали ним – а з цього моменту вони перестають бути дровами» (Маслов, 2005, с. 59).

Таким чином, привнесена чань-буддизмом техніка роботи зі свідомістю була поширена в середовищі верстви самураїв, що здобули владу в Японії у епоху Камакура школами Сото і Рінзай. Медитативна практика цих шкіл була застосована у військовому ремеслі правлячої верстви, ставши основою для нових технік володіння зброєю і кодексу воїна загалом. Уособленням антропологічного ідеалу епохи Камакура стає воїн, що віддає все своє життя служінню, вдосконаленню цілісності своєї свідомості і техніки володіння зброєю, тренується в простоті життя, цінує його, але не вагається закінчити його коли на те буде потреба. Така модель стала протилежністю гедоністичній особистості попередньої епохи Хей'ан і заклала фундамент подальших трансформацій японської культури.

Як бачимо, в епоху Камакура відбулися докорінні зміни естетичних і морально-етичних вимірів японської культури, що викликало відповідні зміни антропологічних ідеалів японців. Причиною тому стали соціально-політичні трансформації в країні і поширення вчення школи Сото в середовищі самураїв. Протягом епох Муроматі (1334-1572) і Мамоєма (1573-1600) (McDaniel, 2016, p. 24) вплив дзен-буддизму посилюється і вийшов за рамки правлячої верстви, розповсюджуючи свої світоглядні принципи у мистецтво і побут інших верств японського суспільства. Популяризація дзен-буддизму вносить свої корективи в естетику і антропологію японської культури.

У практиці дзен, як і в мистецтві періоду

Муроматі, починаються пошуки нових естетичних канонів. Догматичні підвалини естетики дзен існували й раніше, але в епоху Камакура вони, головним чином, втілювалися у аскетизмі ідеології самураїв, в простоті їх відношення до життя і смерті, постійному самовдосконаленні і самодисципліні. Тепер же ціннісні канони дзен ширяться далі, перетворюючись на нові естетичні принципи мистецтва і морально-етичні норми для усіх верств японського суспільства. Вчення дзен-буддизму ініціювало пошук нових методів і форм художнього переосмислення дійсності. В результаті, епоха Муроматі і Мамоєма виробили оригінальні естетичні принципи, давши свою відповідь на одвічне питання – що є прекрасним?

Для розуміння логіки мистецьких і антропологічних пошуків японської культури досліджуваних епох, розглянемо детальніше вироблені ними естетичні принципи. Центральне місце займає принцип «сабі» (Уотс, 1993, с. 271). Сабі – це естетика простоти і звичайності, природності і спонтанності, невимушеності. Крім того, сабі зосереджує увагу на красі архаїчного, речей, на яких залишив свій відбиток час. Згідно принципу сабі, краса має бути не явною, прихованою, а її втілення в предметах мистецтва – ненав'язливим. Глядач має розгледіти, розпізнати красу.

Протилежністю сабі є естетика, що виражена в понятті «цзя» – краса, яка лежить на поверхні, помпезність, лоск, зосередженість на формі в протизаставу змісту (Судзуки, 1993, с. 147). Естетика цзя була властива японській культурі епохи Хей'ан, коли та формувалася під впливом китайської естетичної традиції. Тепер, починаючи з епохи Камакура, а особливо в епоху Муроматі, японці виробили власні естетичні канони. Щоправда естетика Хей'ан не зникне зовсім, а залишиться частиною культури Японії, утворивши неповторну діалектику мистецьких стилів.

Наступним естетичним принципом є «вабі». Вабі – це естетика лаконічності, бідності, аскетизму і екзистенційної відчуженості (Уотс, 1993, с. 271). В антропології японської культури вабі проявився як відсторонення від активного світського життя, моди, популярності, заможності, гонитви за славою і репутацією. Уособленням вабі є аскетизм мандруючого монаха, що живе сам по собі, наодинці з природою і своїм духовним світом, єдиним скарбом якого є внутрішня гармонія зі світом, просвітлена свідомість.

У мистецтві вабі втілювалося у вигляді лаконічності сюжету, композиції. Гарним прикладом є поезія хоку, яка виникла на основі китайської поезії танка шляхом їх скорочення з 5 рядків до 3. Або монохромний живопис суміє в якому митець зображає мінімальну кількість об'єктів і робить це дуже швидко, без зайвих роздумів і планів. Те саме стосується японської каліграфії, де на відміну від китайської традиції, художник пише всього кілька ієрогліфів тією ж швидкою технікою, що й в суміє. Таким же лаконічним стало мистецтво ікебани, де композицію утворюють мінімальною кількістю елементів.

Третім естетичним принципом дзен, похідним від перших двох, котрий виникає при їх дотриманні є «юген» (Уотс, 1993, с. 271). Юген – це певна неочевидність, таємничість, прихований зміст,

що не помітний відразу, а потребує зосередження, споглядання і вірного (дзенівського) розуміння буття. Юген також порівнюють з особливою атмосферою, яку створює витвір мистецтва, якщо він був створений з дотриманням правил сабі і вабі. Прикладом реалізації юген є сад каміння монастиря Рьоан-дзі, відомий під назвою «сад 15 каменів», створений в 1499 році майстром Соамі (Цветов, 1990). Таємницею композиції є те, що глядач ніколи не бачить усіх 15 каменів, хоча б один завжди лишається прихованим. Таким творчим прийомом автор композиції вказує глядачеві на обмеженість людського знання і необхідність зваженості у судженнях. В поезії хоку юген виявляється як унікальна гама переживань, що спонукала автора до створення вірша. Коли хоку створюється штучно, цього ефекту досягти майже неможливо. Поет не добирає слів, слова самі з'являються в його свідомості під впливом переживання злиття з потоком буття, зануренням в гармонію миті – «самадхі». Прикладом реалізації юген у поезії є хоку засновника жанру Мацуо Басьо: «Морок над морем, лише крики диких качок вдалині, смутно біліють» (Басьо, 1991, с. 168).

Простота сабі, лаконічність вабі і прихованість юген стали визначальними для мистецтва епох Муроматі і Мамоєма, що вплинуло на антропологічні виміри японської культури цього періоду. Якщо в попередню епоху – Камакура – носіями цінностей дзен-буддизму були самураї, то в досліджуваний період провідниками естетики дзен стали монахи, які практикували мистецтво як засіб самовдосконалення. Воїни реалізували техніку роботи зі свідомістю, реалізувавши принцип «у-вей» у воїнських мистецтвах. Монахи ж перенесли цю техніку у мистецтво, створивши на її основі естетичні принципи сабі, вабі і юген. Відтак образ монаха стає символом віршованої особистості епох Муроматі і Мамоєма. Ключовими рисами ідеальної особистості стають простота побуту, природність, скромність, лаконічність в діях і висловлюваннях, самотність, відлюдність, самопізнання і кропітке самовдосконалення у обраному ремеслі. Мандрівний монах стає улюбленцем японського народу, уособленням гармонічності життя і мудрості. Якщо символом епохи Камакура був воїн-самурай, то символом Муроматі і Мамоєма став монах-пустельник.

Висновки.

Отже, внаслідок соціально-політичних змін в Японії, з початком епохи Камакура розпочалися трансформації антропологічної концепції, сформованої в епоху Хей'ан. Суть змін полягала в наступному. По-перше, дзен відмовився від традиційного для конфуціанства і буддизму махаяни морально-етичного дуалізму у відношенні людини. Під впливом даосизму, дзен-буддизм замінив дуалізм добра і зла концепцією світової гармонії. Кожна людина, як частина світової гармонії, має свій шлях («до»), слідування йому є благом. В такому розумінні моралі, воїн-самурай, що мусить позбавляти життя інших, є моральною особистістю, оскільки таким є його шлях. Така релятивна модель моралі стала суттєвим нововведенням у систему японської культури, а невпинне вдосконалення на обраному життєвому шляху – важливою рисою японців.

По-друге, замість універсальної моралі, дзен

запропонував універсальну техніку дії, яка поступово була застосована як у мистецтві меча, стрільбі з луку, що було актуальним в епоху Камакура, так і в каліграфії, живопису суміє, поезії хоку чи церемонії чаювання тя-но-ю в епохи Муроматі і Мамоєма. Основою цієї техніки є досягнення правильного стану свідомості, який долучає людину до гармонії оточуючого світу і полягає в подоланні дуалізму суб'єкта і об'єкта – «я» і «не я». В цьому стані припиняється рефлексивне і абстрактне мислення. Індивід перестає усвідомлювати себе у відірваності від загального потоку буття, припиняється осмислення подій, емоційні реакції на них.

В епохи Муроматі і Мамоєма вплив дзен-буддизму шириться далі воїнських мистецтв і ідеології самураїв

(бушідо), створюючи нові естетичні канони, що виражені у принципах сабі, вабі і юген. На їх основі було перетворено ряд жанрів мистецтва, зокрема суміє, каліграфію, кераміку печей Токонаме, Сігаракі, Етідзен, поезію хоку, садово-паркове мистецтво, театр но, мистецтво чаю тя-но-ю тощо. Прагнення до простоти і природності (сабі), лаконічність, аскетизм і стриманість (вабі), прихованість і самозаглибленість (юген) вплинули і на антропологічні виміри японської культури цього періоду. Носіями нової естетики були дзен-буддистські монахи, котрі стали уособленням ідеалу особистості. Нові обриси антропологічних горизонтів японської культури стали на стільки фундаментальними, що збереглися до наших днів і залишаються складовою образу сучасного японця.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Басьо М. Поезії / пер. з яп. Г. Л. Турков. Київ : Дніпро, 1991. 191 с.
 Дюмулен Г. История дзен-буддизма. Москва : Центрполиграф, 2003. 317 с.
 Капранов С. В. Дзен-буддизм та духовно-інтелектуальний потенціал Японії (друга пол. XIX–XX ст.). *The World of the Orient*. 2019. № 3. С. 5–13.
 Капранов С. В. Школа Кіото як приклад реалізації інтелектуального потенціалу Японії. *Східний світ*. 2017. № 3. С. 46–59.
 Колесник І. Дзен-буддизм і Захід: феномен адаптації релігії в культурі. Релігієзнавчі нарис. Київ, 2012. С. 108–121.
 Колесник І. Пробудження в дзен-буддизмі як мета трансформаційного процесу. *Наука. Релігія. Суспільство*. №3. 2009. С. 201–206.
 Маслов А. А. Дзэн самурая. Ростов-на-Дону : Феникс, 2005. 336 с.
 Маслов А. А. Письмена на воде. Первые наставники Чань в Китае. Москва : Сфера, 2000. 608 с.
 Судзуки Д. Основы Дзэн-буддизма. Дзен-Буддизм / пер. с англ. В.А. Шериев. Бишкек : Одиссей, 1993. С. 3–439.
 Уотс А. Путь Дзэн / пер. с англ. Ю. Михайлин. Киев : София, 1993. 320 с.
 Цветов В.Я. Пятнадцатый камень сада Рёандзи. Хабаровск, 1990. 400 с.
 Чебунин А. В. История проникновения и становления буддизма в Китае. Улан-Удэ, 2009. 278 с.
 Cooper T. The Wabi Sabi Way: Antidote for a Dualistic Culture? *Journal of Conscious Evolution*. 2018. Vol. 10. Iss. 10. Article 4. URL: <https://digitalcommons.ciis.edu/cejournal/vol10/iss10/4>.
 Suzuki D. T. *Zen and Japanese Culture*. Princeton, 2010. 608 p.
 McDaniel R. *Zen Masters of Japan: The Second Step East*. Tokyo, Rutland, Vermont, Singapore, 2016. 288 p.
 Yang J. The Meaning and Expression of Wabi-Sabi in Environmental Art Design. *Pacific International Journal*. 2021. Vol. 4(2). P. 45-48. URL: <https://rcjss.com/index.php/pij/article/view/15/86>.

REFERENCES

- Bas'o, M. (1991). *Poeziyi [Poetry]*. Per. z yap. H. L. Turkov. Kyiv: Dnipro.
 Chebunin, A. V. (2009). *Istoriya proniknoveniya i stanovleniya buddizma v Kitaye [The History of the Penetration and Formation of Buddhism in China]*. Ulan-Ude.
 Cooper, T. (2018). The Wabi Sabi Way: Antidote for a Dualistic Culture? *Journal of Conscious Evolution*, 10(10), Article 4. Retrieved from <https://digitalcommons.ciis.edu/cejournal/vol10/iss10/4>.
 Dyumulen, G. (2003). *Istoriya dzen-buddizma [History of Zen Buddhism]*. Moskva: Tsentrpoligraf.
 Kapranov, S. V. (2017). Shkola Kioto yak pryklad realizatsiyi intelektual'noho potentsialu Yaponiyi [Kyoto School as an Example of Realizing the Intellectual Potential of Japan]. *Skhidnyy svit*, 3, 46–59.
 Kapranov, S. V. (2019). Dzen-buddyzm ta dukhovno-intelektual'nyy potentsial Yaponiyi (druga pol. XIX–XX st.) [Zen Buddhism and the Spiritual and Intellectual Potential of Japan (second half of the XIX–XX centuries)]. *The World of the Orient*, 3, 5–13.
 Kolesnyk, I. (2009). Probudzhennya v dzen-buddyzmi yak meta transformatsynoho protsesu [Awakening in Zen Buddhism as a Goal of the Transformation Process]. *Nauka. Relihiya. Suspilstvo*, 3, 201–206.
 Kolesnyk, I. (2012). Dzen-buddyzm i Zakhid: fenomen adaptatsiyi relihiyi v kul'turi [Zen Buddhism and the West: the Phenomenon of Adaptation of Religion in Culture]. *Relihiyevnavchi narysy*, 108–121.
 Maslov, A. A. (2000). *Pis'mena na vode. Pervyye nastavniki Chan' v Kitaye [Letters on the Water. The First Chan Masters in China]*. Moskva: Sfera.
 Maslov, A. A. (2005). *Dzen samuraya [Zen of the Samurai]*. Rostov-na-Donu: Feniks.
 McDaniel, R. (2016). *Zen Masters of Japan: The Second Step East*. Tokyo, Rutland, Vermont, Singapore.
 Sudzuki, D. (1993). *Osnovy Dzen-buddizma [Fundamentals of Zen Buddhism]*. In Dzen-Buddizm. Per. s angl. V.A. Sheriyev. Bishkek: Odissey, 3–439.
 Suzuki, D. T. (2010). *Zen and Japanese Culture*. Princeton University Press.
 Tsvetov, V. YA. (1990). *Pyatnadsatyy kamen' sada Roandzi [The Fifteenth Stone of Ryoanji Garden]*. Khabarovsk.
 Uots, A. (1993). *Put' Dzen [Way of Zen]*. Per. s angl. Yu. Mikhaylin. Kiye: Sofiya.
 Yang, J. (2021). The Meaning and Expression of Wabi-Sabi in Environmental Art Design. *Pacific International Journal*, 4(2). 45-48. Retrieved from <https://rcjss.com/index.php/pij/article/view/15/86>.